

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תש"ף, 2020
מספר השאלון: 29281
נספח לשאלה 14: ספר זיכרון
נספח לשאלה 15: קריקטורה

היסטוריה דתי

לבתי ספר דתיים

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.

פרק ראשון	—	(10×3)	—	30 נקודות
פרק שני	—	(10×3)	—	30 נקודות
פרק שלישי	—	(12×2)	—	24 נקודות
פרק רביעי	—	(16×1)	—	16 נקודות
סך הכול	—			100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: הבא בתשובותיך עובדות, ואל תסתפק בהערות כלליות.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

שים לב: המשך השאלון בעמוד הבא.

השאלות

פרק ראשון (30 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 1-5 (לכל שאלה – 10 נקודות).

1. **הצג** אחד מן הרעיונות (עקרונות או מאפיינים) של הנאורות, וה**סבר** כיצד ה**לאומיות** מגשימה רעיון זה.

הצג רעיון **נוסף** של הנאורות, וה**סבר** כיצד ה**סוציאליזם** מגשים רעיון זה.

אילו היית חי **במאה ה-19**, **ציין** עם איזו אידאולוגיה (לאומיות או סוציאליזם) היית מזדהה?

נמק את תשובתך על פי עולם הערכים שלך.

2. בחר **באחד** הנושאים שלמדת: ההשכלה היהודית במזרח אירופה במאה ה-19, ההשכלה היהודית במזרח התיכון

ובארצות האסלאם במאה ה-19 ובמאה ה-20, ההשכלה היהודית בתימן במאה ה-20, ו**ציין** את הנושא שבחרת.

אם בחרת בהשכלה היהודית במזרח אירופה, ענה על השאלה שלפניך:

הסבר מדוע רצו המשכילים היהודים לחולל שינויים בחברה היהודית.

הסבר מדוע גם השלטון הרוסי במאה ה-19 תמך בשינויים בחברה היהודית.

יש הטוענים כי להשכלה היהודית במזרח אירופה הייתה השפעה על התפתחות הלאומיות היהודית בתקופה זו.

הצג השפעה זו.

אם בחרת בהשכלה היהודית במזרח התיכון ובארצות האסלאם, ענה על השאלה שלפניך:

הסבר מדוע בתי הספר של כ"ח עוררו לעיתים תגובות מנוגדות (בעד ונגד) בקרב הקהילות היהודיות

בארצות האסלאם.

הצג שתי דוגמאות לתגובות מנוגדות. בתשובתך **ציין** את שמות הקהילות שאת תגובותיהן בחרת להדגים.

אם בחרת בהשכלה היהודית בתימן, ענה על השאלה שלפניך:

הצג את התפיסה של הרב קאפח, המנהיג הרוחני של הדרדעים, בנוגע ל**לימוד תורה**.

הסבר מדוע בתפיסה זו באים לידי ביטוי גם מסורת וגם **חידוש**.

ציין דוגמה נוספת מפועלם של הדרדעים, וה**סבר** אם באים בה לידי ביטוי מסורת או חידוש.

3. לפניך מובאה (ציטוט) ממכתב שכתב בנימין זאב הרצל.

"כי יִסֹּד מוֹסָד [עיקרון חשוב] הוא אצלנו לבלי עשות שום דבר בהסתר ובהיחבא [...] כל מעשינו וכל דברינו בלי

שום יוצא מן הכלל יהיו לעיני השמש".

(מ' פרידמן, **הסנה בוער ואוכל – המסע הציוני של בנימין זאב הרצל**, הוצאת ההסתדרות הציונית העולמית, 2015, עמ' 87)

ציין מהו העיקרון שבא לידי ביטוי במובאה.

הסבר כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי באחת מן הפעולות של הרצל.

הסבר מדוע חשש הרצל שדרך פעולתם של אנשי הציונות המעשית תגרום נזק.

4. בחר באחד מן האירועים שלמדת: פולמוס השמיטה (תרמ"ט, 1889) או מסע הרבנים (תרע"ד, 1918).
ציין את הנושא שבחרת.

אם בחרת בפולמוס השמיטה, ענה על השאלה שלפניך:

הצג שני טיעונים הלכתיים מנוגדים (בעד ונגד) בנוגע להיתר המכירה בשנת תרמ"ט (1889).
הסבר כיצד בא לידי ביטוי שיתוף פעולה רעיוני או מעשי בין קבוצות או אישים במהלך פולמוס השמיטה.
אם בחרת במסע הרבנים, ענה על השאלה שלפניך:

הסבר כיצד בא לידי ביטוי במסע הרבנים, שיתוף פעולה בין אישים או קבוצות שונות בארץ-ישראל.
הצג שתי דוגמאות למתחים שבאו לידי ביטוי בין קבוצות שונות במהלך מסע זה.

5. הצג את הצעת החלוקה של ועדת פיל (1937).
הסבר כיצד הצעה זו מבטאת נסיגה של בריטניה מן ההתחייבויות שלה כלפי העם היהודי כפי שהוצגו בכתב המנדט.
הסבר נימוק אחד של התומכים בהצעת החלוקה והסבר נימוק אחד של המתנגדים להצעה זו ביישוב היהודי.

פרק שני (30 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 6-10 (לכל שאלה – 10 נקודות).

6. **הצג** את העיקרון "מרחב המחיה" באידאולוגיה הנאצית.

ציין פעולה אחת של הנאצים במלחמת העולם השנייה שבה עיקרון זה בא לידי ביטוי, **והסבר** מה אפשר לגרמניה הנאצית להצליח בפעולה שציינת.

7. **הצג** את המטרה של ועידת ואנזה.

ציין צעד אחד שנקט המשטר הנאצי בעקבות ועידה זו.

בחר באחת ממדיניות צפון אפריקה, **ציין** את שמה, **והצג** צעד אחד שנקטה המעצמה ששלטה בה נגד היהודים במדינה זו. **הסבר** מדוע לוועידת ואנזה הייתה השפעה מעטה על גורל יהודי צפון אפריקה.

8. לאחר מלחמת העולם השנייה (1945-1948) התגבר המאבק של היישוב היהודי בבריטים. מאבק זה בא לידי ביטוי בדרכים שונות.

הסבר מדוע לפרשת אוניית המעפילים "אקסודוס" הייתה השפעה ניכרת על דעת הקהל העולמית.

ציין פעולה אחת נגד הבריטים בשנים אלה, שלא הייתה קשורה למפעל ההעפלה ושעוררה מחלוקת ביישוב. **הסבר** מדוע הפעולה שציינת עוררה מחלוקת.

9. לפניך רשימת סוגיות הקשורות לזיכרון השואה או למתח העדתי בחברה הישראלית:

הסכם השילומים עם גרמניה; משפט אייכמן; אירועי ואדי סאליב; מחאת "הפנתרים השחורים".

בחר באחת הסוגיות שלמדת וציין אותה.

הצג אירוע שקשור בסוגיה שבחרת.

הצג שתי תוצאות של האירוע שהצגת, שהשפיעו על החברה הישראלית.

10. בשיר "החסידה" מאת חיים אידיסיס באים לידי ביטוי הגעגועים של יהודי אתיופיה לציון.

הסבר כיצד באים לידי ביטוי געגועים אלה באמצעות שתי דוגמאות מן השיר.

המשורר שואל בשיר: "האם ירושלים אותנו עוד תזכור?"

הצג פעולה אחת שעשתה מדינת ישראל כדי לסייע ליהודי אתיופיה לעלות לארץ.

הצג פעולה אחת שעשה פרדה אקלום כדי לקדם את העלייה של יהודי אתיופיה למדינת ישראל.

פרק שלישי (24 נקודות)

לפניך שני קטעים העוסקים בהנרייטה סאלד, פעילה ציונית מארצות הברית, שהקימה את מפעל "עליית הנוער".
קרא את הקטעים, וענה על שתיים מן השאלות 11-13 (לכל שאלה – 12 נקודות).

I. בסתיו 1933, נסעה הנרייטה סאלד לגרמניה, שם פגשה הורים רבים שביקשו לבדוק את האפשרות לשלוח את ילדיהם ארצה. בעקבות זאת, החליטה סאלד להקים את מפעל עליית הנוער. ראשית, נפגשה סאלד עם נציגי השלטון הבריטי, כדי לשכנע אותם להעניק סרטיפיקטים (אישורי עלייה) למאות ילדים. הבריטים הסכימו להעניק סרטיפיקטים בכמה תנאים: הנערים צריכים להיות בני 15-17, בעלי אזרחות גרמנית, ויש להכין עבורם מקומות מגורים סמוך למוסדות הלימוד. כמו כן, יש לקבל תשלום מראש מן ההורים עבור כל נער למימון לימודיו בשנה הראשונה, והתחייבות להמשיך ולממן אותו עד שיהיה בן 18. תנאי אחר היה עמידה בבדיקה רפואית. עד מהרה התברר כי רבים מן ההורים בגרמניה התרוששו [נעשו עניים] ולכן לא יכלו כבר לעמוד בתשלום, וכך ההתחייבות למימון הוטלה על סאלד. עוד התברר כי למוסדות שהיו בארץ לא הייתה אפשרות לקלוט מאות בני נוער. סאלד הבינה כי עליה לפנות לקיבוצים, כיוון שהיו בהם תשתיות בסיסיות כמו בית ספר, מטבח, חדר אוכל, מרפאה ומכבסה. עוד יתרון של הקיבוצים היה ענפי חקלאות שבהם היה אפשר להכשיר את הנוער העולה לעבודה. לבסוף, שיקול נוסף להעדפת הקיבוצים היה עלות הקליטה בהם, שהייתה נמוכה יותר מעלות הקליטה במוסדות עירוניים או אחרים.

מציאת מקומות קליטה לנוער הדתי הייתה בעיה קשה אף יותר, שכן לציבור הדתי לא היה בראשית שנות השלושים אלא קיבוץ דתי אחד – רודגס. חברי רודגס התלבטו אם לקלוט נוער בקיבוצם. מצד אחד הרתיע אותם מספר הנערים שנועד לבוא אליהם, משום שהיה גדול פי שניים ממספר חברי הקיבוץ והמצב הכלכלי של הקיבוץ היה רע. מצד אחר, החברים שתמכו בהבאת הנוער דיברו על החשיבות שבקליטתם. וכך ביום קיץ חם בחודש יוני 1934 הגיעה לרודגס קבוצת הנערים הראשונה. לימים סיפר אחד הנערים: "אוהלים פזורים בשטח שומם, ללא חשמל או מים זורמים, וללא שירותים בקרבת מקום. בית המגורים שהוקם עבורנו היה מוכן, (אבל) חברי הקיבוץ התגוררו באוהלים". נערה אחרת כתבה: "הבטנו סביבנו וראינו רק חול וחול... הראו לנו את החדרים, אבל היו לנו שם דיירי מִשְׁנָה – פשפשים. זמן קצר לאחר שהגענו לשם פרצה מחלת הטיפוס, הרבה מחברי רודגס חלו, ושלושה מהם נפטרו". סאלד כאבה את מצוקת הנערים שנשלחו למקומות שלא היו ראויים לקליטה כגון רודגס, ובייחוד דאגה לנערים שנחשפו למחלות שסיכנו את חייהם. בגלל מחסור במוסדות קליטה לנוער דתי עוכבו בהמשך נערים דתיים בגרמניה עד שיימצאו עבורם מקומות קליטה, וסאלד נאלצה להתמודד עם טענות של מנהיגים דתיים שהיא דוחה העלאת ילדים דתיים. אמרו עליה שהיא מעדיפה נערים לא דתיים על פני נערים דתיים, אבל מי שהכיר אותה ידע שהיא שומרת מסורת. סאלד חשבה שעיקר תפקידה הוא לא רק להביא את הנערים ארצה, אלא גם לדאוג להם לתנאים טובים בארץ, ולכן אי אפשר להביא נערים דתיים לארץ ללא הגבלה.

II. בשנת 1941 נודע שאלפי יהודים שברחו מהרדיפות בתימן הגיעו לעֶזְרָן. היו בהם הרבה ילדים ובני נוער. סאלד פנתה אל שליח הסוכנות שם וביקשה לשלוח ילדים לעליית הנוער. ילדים אלה נקלטו מייד ללא ההסדרים שהיו נהוגים קודם, ללא מיון רפואי וללא הגבלת גיל (בני פחות מ־14). בגלל המחסור במוסדות דתיים נמסרו מקצת הילדים למשפחות אומָנָה במושבֵה רְחוֹבוֹת. כמו כן, בקיץ 1941 הגיעו לארץ ידיעות על ה"פְּרֹהוּד" בעירק. אנשי המוסד שהגיעו לעירק סייעו לְמִלֵּט משם צעירים וילדים. גם קבוצות של ילדים מטורקיה ומסוריה הועלו לארץ באמצעות עליית הנוער. העלייה מארצות ערב הייתה בלתי לגאלית (לא חוקית) ומשום כך הנערים הובאו כל פעם בקבוצות קטנות.

(מעובד על פי ד' הכהן, מנהיגה ללא גבולות – הנרייטה סאלד, הוצאת עם עובד, 2019, עמ' 346-353, 384)

ענה על שתיים מן השאלות 11-13 (לכל שאלה – 12 נקודות).

11. על פי קטע I, נאלצה הנרייטה סאלד להתמודד עם קשיים כלכליים וארגוניים במפעל עליית הנוער.
על פי מה שלמדת, הצג שני צעדים שנקטו הנאצים מייד עם עלייתם לשלטון (1933), שפגעו במצב הכלכלי של יהודי גרמניה ובעקבותיהם נאלצה סאלד להיות אחראית למימון של ילדי עליית הנוער.
על פי קטע I, ציין את הקושי שהיה בקליטת הנערים בארץ-ישראל.
על פי קטע I, הצג שתי סיבות לבחירה של סאלד דווקא בקיבוצים כדי לפתור קושי זה.
12. על פי מה שלמדת, הצג את הקושי שגרם לחלוצים הדתיים שעלו בעלייה השלישית להקים את תנועת "הפועל המזרחי" (1922).
הסבר על פי קטע I מדוע חברי קיבוץ רודגס אֵן הנרייטה סאלד חששו לקלוט נוער דתי בקיבוץ.
ציין על פי קטע I שתי דוגמאות לתנאים שהיו ברודגס שממחישות חשש זה.
13. על פי מה שלמדת, הצג סיבה אחת להתערערות המצב של יהודי ארצות האסלאם בשנות השלושים והארבעים של המאה ה-20.
על פי קטע I וקטע II, ציין שני הבדלים בין תנאי הקליטה של הילדים מארצות האסלאם בארץ-ישראל, ובין הקליטה של הילדים מגרמניה.
ציין ערך אחד שחשוב, לדעתך, לאמץ מן הפעילות של חברי רודגס אֵן של הנרייטה סאלד.
נמק את תשובתך על פי הכתוב בקטע I או בקטע II.

פרק רביעי (16 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 14-15.

14. התפתחות זרמים דתיים מן המאה ה-19 עד המאה ה-20

- א.** בנספח לשאלה 14 מוצג עמוד השער של ספר זיכרון לדוד שלזינגר – חייל יהודי שלחם בצבא גרמניה ונפל במלחמת העולם הראשונה. בני משפחתו, שראו עצמם ממשיכי דרכו של הרש"ר הירש (הנאוראורתודוקסיה), הוציאו את הספר לזכרו.
על פי מה שלמדת, **הצג** את תפיסת העולם של הנאוראורתודוקסיה על שני צדדיה.
הצג שתי דוגמאות מפעילותו של הרש"ר הירש שבהן תפיסת עולם זו באה לידי ביטוי.
הסבר כיצד תפיסת העולם של הנאוראורתודוקסיה על שני צדדיה באה לידי ביטוי בשני רכיבים מעמוד השער. (8 נקודות)
- ב.** בחר בזרם דתי נוסף שהתפתח במאה ה-19 עד המאה ה-20, וציין את שמו.
ציין שם של רב אחד שהשתייך לזרם זה.
הצג אתגר אחד שהרב שציין נאלץ להתמודד איתו.
הסבר כיצד התמודד הרב עם אתגר זה. (8 נקודות)

15. המאבק להקמת מדינת ישראל

- בנספח לשאלה 15 מוצגת קריקטורה שפורסמה בעיתון "דבר" בתאריך ה' באייר תש"ח (14/5/1948).
א. **ציין** את האירועים המוצגים בכל אחד מצידו הקריקטורה (סך הכול – שני אירועים).
הצג את המסר של יוצר הקריקטורה. בתשובתך התבסס על רכיב אחד מכל צד של הקריקטורה (סך-הכול – שני רכיבים).
ציין איזה מן האירועים המתוארים בקריקטורה השפיע יותר, לדעתך, על הקמת מדינת ישראל.
נמק את דעתך על פי מה שלמדת. (8 נקודות)
- ב.** בין חודש נובמבר 1947 לחודש מאי 1948 התנהל בארץ-ישראל השלב הראשון של מלחמת העצמאות.
על פי מה שלמדת, **הצג** יתרון אחד של כל אחד מן הצדדים הלוחמים בשלב הראשון של מלחמת העצמאות (סך הכול – שני יתרונות).
בחר באחד מן האירועים שלמדת עליהם: שיירת יחיעם (הסרט "שיירת יחיעם: שחזור הקרב"), המצור והקרב על ירושלים (השיר "קרב הראל"), נפילת גוש עציון (הקדימון "מכתבים מהמלחמה"), וציין את שם האירוע שבחרת. בסרט או בשיר או בקדימון שבחרת באים לידי ביטוי הקשיים שאיתם התמודדו אנשי היישוב היהודי.
הצג שניים מן הקשיים. (8 נקודות)

בהצלחה!